

Leerlingen en knechten van de HEER

Een belangrijk scharnierpunt in het boek Jesaja

Jaap Dekker

In het tweede deel van het boek Jesaja (Jes. 40-55) is de knecht van de HEER (Hebreeuws: *'èbèd yhwah*; NBV: 'dienaar van de HEER') een belangrijk thema. Vanaf Jes. 41:8 komt deze knecht op vele manieren ter sprake (zie Jes. 41:8, 9; 42:1, 19; 43:10; 44: 1, 2, 21, 26; 45:4; 48:20; 49:3, 5, 6, 7; 50:10; 52:13; 13:11), voor het laatst in de beroemde profetie over de lijdende knecht in Jesaja 53. Het gaat mij in deze bijdrage niet om de knecht zelf, maar om zijn nageslacht. In Jes. 53:10 wordt gezegd dat de knecht zijn nageslacht zal zien en lang zal leven. Paradoxaal genoeg wordt deze belofte verbonden met de dood van de knecht. Het zien van zijn nageslacht is het resultaat van het offer dat de knecht voor de zonde van zijn volk gebracht heeft.

Vanaf Jesaja 54 gaat het in het boek Jesaja over het nageslacht van de knecht. Wat dat betreft fungeert Jesaja 54 als een belangrijk scharnierpunt in het boek Jesaja. In de *Nieuwe Bijbelvertaling* komt dit scharnierpunt helaas onvoldoende uit de verf, waardoor de bijbellezer het zomaar zou kunnen missen. In deze beknopte bijdrage vraag ik daar aandacht voor.¹

Leerlingen van de HEER

Op het eerste gezicht lijkt het in Jesaja 54 over het nageslacht van Sion te gaan. Sion wordt voorgesteld als een onvruchtbare en verstoten vrouw die een nieuwe toekomst tegemoet mag zien. Ze zal een grote rijkdom aan kinderen krijgen (vers 1). Haar nageslacht zal zich zelfs naar alle kanten uitbreiden (vers 3). Prachtig is dan de belofte die in vers 13 klinkt:

*'Al je kinderen worden onderricht door de HEER,
rust en vrede zal hun ten deel vallen.'* (NBV)

Dat is precies waaraan het in het verleden heeft ontbroken, zoals een vergelijking met Jes. 48:17-22 laat zien. Ook in het verleden heeft de HEER zijn volk onderricht gegeven, maar toen luisterde Israël niet (Jes. 40-48 spreekt over Jakob en Israël, Jes. 49-55 over Sion). Het gevolg hiervan was dat de beloofde vrede aan Israël voorbijging (Jes. 48:18) en het talrijke nageslacht uitbleef (Jes. 48:19). Volgens Jesaja 54 zal dat in de toekomst dus anders zijn. Sion krijgt een talrijk nageslacht en al haar kinderen zullen worden onderricht door de HEER.

De manier waarop de *Nieuwe Bijbelvertaling* Jes. 54:13 vertaalt, levert als winst op dat het contrast met Jes. 48:17-22 zichtbaar wordt. Maar daar staat een groot verlies tegenover. De bijbellezer kan nu niet goed meer zien dat het nageslacht van Sion tegelijk ook het nageslacht van knecht is. Meer letterlijk vertaald staat er in vers 13 namelijk dat al Sions kinderen '*leerlingen van de HEER*' zullen zijn (Hebreeuws: *limmūdē yhwah*; vgl. NBG-vertaling). Inhoudelijk komt de weergave van de NBV natuurlijk op hetzelfde neer, maar er gaat een belangrijke samenhang met het verhaal van de knecht verloren. In Jes. 50:4 heeft de knecht zichzelf namelijk getypeerd als een leerling ten opzichte van God. Om dit te laten zien, citeer ik hier de NBG-vertaling:

'De Here HERE heeft mij als een leerling leren spreken om met het woord de moede te kunnen ondersteunen. Hij wekt elke morgen, Hij wekt mij het oor, opdat ik hore zoals leerlingen doen.'

De NBV heeft dit leerling-zijn inhoudelijk fraai omschreven met de woorden 'vaardig' en 'aandachtig':

*'God, de HEER, gaf mij een vaardige tong,
waarmee ik de moedeloze kan opbeuren.'*

*Elke ochtend wekt hij mijn oor,
zodat het toegerust is om aandachtig te horen.'*

Deze vertaling levert een heldere tekst op. Maar dat de knecht zijn houding tegenover God met die van leerlingen (Hebreeuws: *limmūdīm*) vergelijkt, zal de lezers van de NBV ontgaan. Ook zal geen enkele bijbellezer nu nog het verband kunnen zien, dat het boek Jesaja tussen de beide verzen van Jes. 50:4 en 54:13 legt. Door de kinderen van de Sion in Jes. 54:13 als 'leerlingen van de HEER' te typeren identificeert het boek Jesaja hen namelijk als het in Jes. 53:10 beloofde nageslacht van de knecht!

De houding van een leerling was kenmerkend voor de knecht, maar aanvankelijk had hij daar behoorlijk alleen in gestaan. Het gros van Israël had geen ontzag voor God. En wie luisterde er eigenlijk naar de stem van de knecht? (Jes. 50:10) Volgens de belofte van Jes. 54:13 zal dat in de toekomst helemaal anders worden. Zoals de knecht een leerling was, zo zullen al Sions kinderen leerlingen van de HEER zijn. Hun leerling-zijn maakt hen herkenbaar als nageslacht van de knecht. In Jes. 54:17 wordt deze identificatie nader uitgewerkt. De belofte rust en vrede wordt dan aangeduid als 'het deel', resp. 'het recht' dat de knechten van de HEER (NBV: 'dienaren van de HEER') toekomt. De benaming 'knechten van de HEER' (Hebreeuws: *ʿbdē yhw̄h*) verbindt de kinderen van Sion nog duidelijker met de knecht van de HEER (Hebreeuws: *ʿbēd yhw̄h*).

In de context van het boek Jesaja vormt Jes. 54:13 dus een belangrijk scharnierpunt. Het markeert de overgang in het spreken over de *knecht* van de HEER naar het spreken over de *knechten* van de HEER. Juist de aanduiding van Sions kinderen als leerlingen van de HEER helpt de bijbellezer om in het nageslacht van Sion het in Jes. 53:10 beloofde nageslacht van de knecht te zien. Het zou het begrip van het boek Jesaja ook voor de huidige bijbellezer ten goede komen als, bij een eventuele herziening van de *Nieuwe Bijbelvertaling*, het motief van het 'leerling-zijn' in Jes. 50:4 en Jes. 54:13 weer zichtbaar gemaakt zou worden.

Knechten van de HEER

Aanknopend bij deze identificatie van Sions nageslacht met het nageslacht van de knecht wordt in het derde deel van het boek Jesaja (Jes. 56-66) steevast over de knechten van de HEER gesproken (zie Jes. 56:6; 63:17; 65:8, 9, 13, 14, 15; 66:14). Het enkelvoud 'knecht van de HEER' komt na Jesaja 53 niet meer in het boek voor. Voor het begrijpen van de verhaallijn in het boek Jesaja is dat een belangrijk gegeven. De grote vraag waar het derde deel van Jesaja zich op toespitst is namelijk wie er allemaal bij het nageslacht van de knecht mogen horen. Wie zullen er profiteren van het offer dat hij gebracht heeft?

Ook hier helpt de *Nieuwe Bijbelvertaling* de bijbellezer niet om deze verbanden in het boek te zien. De belangrijke zinsnede van Jes. 56:6 is in de NBV namelijk geheel in het enkelvoud vertaald:

*'En de vreemdeling die zich met de HEER heeft verbonden
om hem te dienen en zijn naam lief te hebben,
om dienaar van de HEER te zijn –
ieder die de sabbat in acht neemt en niet ontwijdt,
ieder die vasthoudt aan mijn verbond –,...*

De Hebreeuwse tekst gebruikt hier een meervoud. In de NBG-vertaling klinkt dit als volgt:

En de vreemdelingen die zich bij de HERE aansloten om Hem te dienen, en om de naam des HEREN lief te hebben, om Hem tot knechten te zijn, allen die de sabbat onderhouden, zodat zij hem niet ontheiligen, en die vasthouden aan mijn verbond:...

De in het tweede deel van het boek Jesaja gegeven beloften van bevrijding waren in Jesaja 55 afgesloten met een uitnodiging aan iedereen die dorst heeft om bij God te komen en

leven te ontvangen. Wel, de eunuch en de vreemdeling zijn gekomen. Van de vreemdeling wordt zelfs uitdrukkelijk gezegd dat hij zich met de HEER heeft verbonden. Maar hij vraagt zich vervolgens vertwijfeld af of hij niet te vroeg heeft gejuicht. De HEER zou hem immers maar zo van zijn volk kunnen afzonderen (vers 3). De blijde boodschap van vers 6 en 7 luidt echter dat vreemdelingen die het verlangen hebben om bij de knechten van de HEER te horen, door God niet zullen worden buitengesloten. Ook zij mogen delen in zijn heil.

Het is niet toevallig dat Jesaja 56 van enkelvoud 'vreemdeling' (vers 3) op het meervoud 'vreemdelingen' en 'knechten' (vers 6) overstapt. De vraag die in het derde deel van het boek Jesaja een antwoord moet krijgen, is namelijk de vraag wie de knechten van de HEER zijn. Wie vormen het nageslacht van de knecht? Voor wie zijn al die prachtige beloften van een nieuwe toekomst bestemd? Wat dat betreft moet juist Jes. 56:6 de lezer helpen om het centrale thema van het derde deel van het boek Jesaja te verstaan en met verwachting verder te lezen. Het door de vreemdelingen verwoorde verlangen om knechten van de HEER te zijn markeert het thema voor de rest van het boek.

Gelukkig heeft de *Nieuwe Bijbelvertaling* de overige teksten die over de knechten van de HEER gaan, wel in het meervoud vertaald. Het zou mooi zijn als bij een eventuele herziening van de *NBV* ook de tekst van Jes. 56:6 weer in het meervoud kan worden teruggezet.

Dr. Jaap Dekker is predikant te Enschede en als docent bijbelwetenschap verbonden aan de Nederlands Gereformeerde Predikantenopleiding die is ondergebracht bij de Theologische Universiteit te Apeldoorn.

---

¹ Zie ook J. Dekker, *Profetieën van Jesaja. Over de knecht van de HEER*, Luisteroefeningen, uitg. Boekencentrum, Zoetermeer 2013.